

Malyshkin A. Assessment of students' creative abilities in motor activity

At the present stage of society particularly important task is the development of creative abilities of pupils in schools. The paper analyzes the concept of "creativity" and assimilation motor actions us pupil, which is similar in substance to the act of creation, but much more modest standard of human achievement. For many years, high intelligence served as a working definition of giftedness. Later found that the individual can differ functional or potential opportunities in several areas: intellectual, academic, creative, artistic, in the field of communication and psychomotor. We describe the study of giftedness, directing scientific research in this area and bring creative abilities in the motor area. This assessment of creativity while learning and results using Guilford factors, methodologies Torrans and criteria Bernstein. Variants assessing creative abilities of students in Grades 5-6 throwing a small ball and how their education. Established that agility is a creative ability during motor activity, which can be learned. With Guilford factors can be assessed learning, training creativity, and using criteria Bernstein – finished result already formed creativity. Factors Guildford include a speed – bihlist creative thinking and determined the total number of responses; flexibility – factor characterizes creative thinking; originality – a factor characterizing the unusual approach to the problem; accuracy – describes elegance, consistency of creative thinking. Criteria Bernstein, right, is adequately and accurately; rational, that is appropriate and economically; imaginatively, that selectively and proactively, rapidly, that soon and disputes. Exceptional value is and work that opens new to all people, for example, in sport should be considered the result of the work of setting a world record. Each record personal or global, says the possibility of real human movement. Therefore, it is important in learning motor actions and personal "record" mounted pupil.

Key words: art, creativity, evaluation, motor areas.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Васьков Ю. В.

УДК [37.013:(502+17.022.1)]:373.016:54

С. В. Роман

**ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ**

Здійснене нами в монографії [1] ґрунтовне теоретичне узагальнення й науково-методологічне розв'язання актуальної проблеми формування

еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти шляхом обґрунтування й розробки теоретичних і методологічних засад педагогічної системи формування означених цінностей та визначення перспективних напрямів її реалізації дозволяє представити отримані результати науково-педагогічного дослідження у формі педагогічної концепції формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти. Тобто вирішення всіх завдань дослідження в межах розв'язання заявленої проблеми та висвітлення їх результатів у нашій монографії одночасно забезпечувало змістовне наповнення цієї педагогічної концепції.

Отже, *педагогічна концепція формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти* становить складну, цілеспрямовану, динамічну систему теоретико-методологічних знань про об'єкт дослідження – формування еколого-гуманістичних цінностей у курсі шкільної хімічної освіти, – і ґрунтується на конкретних методологічних основах. При цьому *складність* теоретико-методологічних знань означає, по-перше, діалектичний синтез ключових положень, що складають різні наукові концепції та теорії; по-друге, різноманіття складу системи знань і зв'язків між її частинами (кожний розділ концепції має своє функціональне призначення, забезпечує її цілісність і повноту, впливає на досягнення загальної мети й одночасно є відносно самостійним завдяки тісному взаємозв'язку з іншими розділами); по-третє, ієрархічність її структури, рівні підпорядкування якої, своєю чергою, визначають логіку розгортання загального змісту педагогічної концепції.

Цілеспрямованість передбачає визначення й досягнення мети як передбачуваного результату. У нашому випадку результатом є формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти. Для перевірки результату досягнення цієї мети необхідно знати його показники, до яких ми віднесли такі: сформованість еколого-хімічних знань, умінь, норм екоетичної поведінки, ціннісних орієнтацій загальнокультурного й еколого-гуманістичного характеру, інтересу до екологічних проблем, становлення соціальної активності, розвинена екологічна культура, позитивні особистісні якості, компетентність школярів у питаннях покращення стану навколишнього середовища.

Динамічність означає насамперед відносність представленого знання, тобто будучи в цілому тісно пов'язаною з аксіологією – однією зі сфер дослідження нової наукової галузі «Філософія освіти», – викладена нами педагогічна концепція не є в подальшому абсолютно незмінною й може доповнюватися та корегуватися. Дійсно, викладені в педагогічній концепції теоретико-методологічні засади системної організації формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти не вичерпують усіх проблем, що постали перед сучасною педагогічною наукою й хімічною освітою у справі формування еколого-гуманістичних цінностей школярів. Зокрема, подальшого дослідження

потребує розробка педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів, а також неперервної профільної підготовки в системі «школа – ВНЗ – школа». Проте це не означає можливу недостовірність знань, що складають цю педагогічну концепцію, оскільки її правомірність забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю складників концепції; узгодженістю із загально визнаними ідеями, науковим досвідом і нормативною базою педагогічної теорії і практики; комплексним використанням методів наукового пошуку, адекватних об'єкту дослідження і логіці розв'язання проблеми; тривалим усебічним вивченням досліджуваного педагогічного феномену. Крім того, властивість динамічності передбачає, у плані подальшого наукового розвитку самої педагогічної концепції, встановлення міждисциплінарних зв'язків і розширення сфери застосування її основного змісту, зокрема на викладання інших шкільних природничих дисциплін.

Ураховуючи продуктивні ідеї Є. Яковлева щодо змістовно-структурної побудови педагогічної концепції як системи наукових знань [2], композиційне викладення педагогічної концепції формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти представимо такими *структурними складниками* – розділами: передумовами становлення й розвитку проблеми дослідження, понятійно-категоріальним апаратом, теоретико-методологічними основами, ядром концепції, її змістовно-смісловим вираженням, педагогічними умовами ефективного функціонування й розвитку досліджуваного педагогічного феномену та межами застосування концепції.

1. Становлення й розвиток проблеми дослідження представлено трьома групами передумов:

а) проаналізованими причинами наявної на сьогодні духовно-ціннісної та екологічної кризи суспільства й окремої особистості, що обумовлені суперечливістю внутрішніх впливів політичних, економічних, культурних і власне освітянських чинників [1, с. 48 – 51];

б) соціальним замовленням суспільства на формування екогуманної особистості, представленим у нормативних актах і засобах масової інформації;

в) результатами теоретичного дослідження й практичного освоєння досліджуваного педагогічного феномену, відображеними у науковій літературі – його аналізом як педагогічної проблеми, характеристикою соціально-філософських і психолого-педагогічних засад формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти:

– аналіз стану розробленості проблеми формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у науковій літературі засвідчив, що вона є насамперед *педагогічною проблемою*, а стислий історичний екскурс дозволив установити, що на важливості виховання гуманістичних цінностей молодого покоління наголошували вчені,

просвітителі й педагоги всіх часів. Сучасний науковий фонд педагогічних знань представлено дослідженнями проблеми формування цінностей молодого покоління в загальноосвітніх навчальних закладах у різних аспектах – концептуальних підходах і методологічних засадах; змісті, формах і методах, що сприяють формуванню гуманістичних цінностей школярів; виявленні педагогічних умов і чинників впливу тощо [3 – 5]. На підставі аналізу найбільш поширених у сучасній педагогічній практиці складників змісту, структури, механізмів, технологій, методів формування (виховання) гуманістичних цінностей школярів можна констатувати, що одним із ґрунтовно розроблених аспектів досліджуваної проблеми на рівні форм виховної роботи є формування гуманістичних цінностей школярів у позаурочний час. Аналіз формування ціннісних орієнтацій у професійно-особистісній підготовці вчителів на підґрунті аксіологічного, компетентнісного, психолого-педагогічного, етико-педагогічного й діяльнісного підходів показав, що на сьогодні становлення ціннісно-сміслового ядра особистості вчителя розглядається як засіб здобуття нею цілісності, єдності загальнокультурного, соціально-морального й професійного розвитку, становлення суб'єктності й креативності [6];

– аналіз досліджень у галузі *соціально-філософських засад* формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі хімічної освіти засвідчив, що на сьогодні гуманізм є одним із центральних понять у філософії й науці, а соціально-екологічні знання за шириною охопту й наявністю оцінних суджень наближаються до філософського рівня й мають розглядатися як специфічний аспект світогляду, екологічна парадигма – унормоване знання про ставлення людини до довкілля [7; 8];

– теоретичний аналіз *психолого-педагогічних засад* формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі хімічної освіти дозволив виділити передумови стратегічного планування психолого-педагогічного впливу на школярів, а також запропонувати тактику формування означених цінностей, яка ґрунтується на тому, що певні особистісні цінності й особистість загалом розвиваються формуючись, а всі соціальні норми мають загальні психологічні механізми формування, причому одиницею морального розвитку особистості має бути моральне почуття, що становить емоційно-інтелектуальну систему, яка входить в образ *Я* і постає детермінантою морального вчинку. Такий підхід може бути успішно здійснений лише за умови максимальної самоактивності індивіда, яку становлять рефлексивно-вольовий та емпатійний механізми, механізм переживання вини, які мають стати психологічною основою морального виховання молоді особистості [9; 10].

2. Понятійно-категоріальний апарат концепції представлений двома групами:

а) основною категорією, безпосередньо пов'язаною з концептуальним напрямом, – «аксіологізація шкільної хімічної освіти» [11, с. 84], «еколого-гуманістичні цінності» [12, с. 11], «інтеграція

аксіологічного й системного підходів» [1, с. 177], «хіміко-екологічна компетентність» [13], «педагогічна система формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти» [14], «професійна підготовка майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів» [1, с. 307];

б) групою допоміжних категорій, які забезпечують вияв окремих нюансів педагогічної концепції, – «гуманізм» [15, с. 38], «гуманістичні цінності» [Там само, с. 40], «екологічні цінності» [16, с. 147], «суб'єктифікація» [17], «екологізація шкільної хімічної освіти» [18, с. 41], «система» [19, с. 16], «мета освіти» [20, с. 92 – 95], «зміст освіти» [21, с. 174], «педагогічна технологія формування еколого-гуманістичних цінностей» [22, с. 197], «соціоприродне середовище» [23], «професійна готовність майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів» [1, с. 307 – 308].

3. Теоретико-методологічні основи концепції становлять:

а) наукові підходи до формування особистості (комплексне використання):

– *аксіологічний* – скеровує педагогічний процес на засвоєння особистістю провідних суспільних цінностей, переведення їх на рівень персональних ціннісних орієнтацій;

– *системний* – дозволив дослідити вивчення проблеми формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти як складний цілісний об'єкт, що має певну структуру й розвиток. Це дало змогу, по-перше, розробити концепцію інтеграції аксіологічного й системного підходів; таку інтеграцію ми розглядаємо як провідну методологічну умову формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти. По-друге, створити педагогічну систему формування означених цінностей у школярів, оцінити місце й роль її структурних компонентів, вивчити інтегративні функціональні зв'язки між ними, поєднавши чинники й умови формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти;

– *синергетичний* – зумовив розгляд об'єкта нашого дослідження як системи, здатної до самоорганізації, постійного розвитку відповідно до внутрішніх законів і загальних тенденцій розвитку соціуму, природи та Всесвіту взагалі;

– *культурологічний* – уможливив сприйняття гуманістичних цінностей загалом і цінності хімічної науки зокрема як складників загальнолюдської культури й водночас її важливих характеристик;

– *особистісно-діяльнісний* – дозволив акцентувати ідеї визнання індивідуальної самоцінності людини як суб'єкта діяльності, здатного активно опановувати провідні соціальні цінності, і забезпечити компетентісну спрямованість змісту й форм організації педагогічної взаємодії;

– *компетентнісний* – створив підґрунтя для виявлення ключових компетенцій життєдіяльності в умовах мінливого соціоприродного середовища й опанування необхідними вміннями-цінностями;

– *професійно-особистісний* – дав змогу забезпечити єдність процесів формування професійної готовності майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів та професійно важливих особистісних якостей майбутніх педагогів;

– *акмеологічний* – забезпечує оптимальні умови для самореалізації особистості, розкриття її потенційних можливостей, досягнення нею найбільш високого рівня розвитку;

б) сформульовані нами соціально-філософські засади формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти, до яких увійшли такі *концептуальні положення*: людина й життя на Землі – єдина універсальна цінність, з якою мають співвідноситися наукові, філософські, етичні, естетичні, правові, ідеологічні й технічні системи; визнання цілісності, єдності світу, людини як органічної частини біосфери й космосу; відповідальність людини, її розуму й інтелекту за виконання інтегративної біосферної функції; діалог, неконфронтаційна взаємодія між людьми, людиною й природою; гуманізм у контексті екологічної культури як визнання пріоритету природних чинників людського буття перед соціальними; коеволюція як об'єктивна, історична взаємозалежність і взаємна оптимізація розвитку суспільства й природи; визнання самоцінності природи, більш високого рівня самоорганізації природних систем порівняно з соціальними; екологічний менталітет, ноосферне мислення суспільства й особистості – провідні компоненти нової цивілізаційної парадигми, реального переходу України на модель стійкого розвитку, створення дійсно громадянського суспільства [7, с. 190];

в) сформульовані нами психолого-педагогічні *принципи* формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти: *етичність* – повага й прийняття учня як самоцінної особистості, носія унікального індивідуального досвіду; *автономність* – підтримка активності, самостійності, самовияву, самоутвердження; *рефлексивність* – актуалізація рефлексивної діяльності учнів на кожному етапі взаємодії, використання в якості об'єктів усвідомлення і елементів безпосереднього досвіду (уявлень, знань, умінь, ставлень), і основ своїх дій, а також особистісних цінностей; *діалогічність* – використання елементів особистісно-сміслового діалогу, вияв педагогом власної особистісної позиції, цілей, цінностей; прилучення до досвіду власної особистісної організації; *контекстуальність* – центрування предметно-змістової взаємодії на суб'єктивному досвіді, потребах і інтересах учнів, застосування продуктивних форм їхньої спільної діяльності з педагогом, які передбачають включення об'єктів і явищ, що вивчаються, у контекст життєдіяльності та взаємозв'язок з образом *Я*, а також є необхідною

умовою емоційного переживання учнями етапів життєтворчості [9, с. 100–101];

г) сформульовані нами *концептуальні основи* побудови змісту шкільної хімічної освіти на засадах педагогічної аксіології:

– хімія – фундаментальна наука, що відіграє важливу роль у формуванні особистості, оскільки містить величезний аксіологічний потенціал, який ми розглядаємо як систему цінностей: знаннєвої (наукової), світоглядної, виховної (гуманістичної), загальнокультурної, історичної, валеологічної, превентивної, практичної (прикладної), природоохоронної, політехнічної, профорієнтаційної. З'ясування в межах окреслених цінностей аксіологічного потенціалу хімічної науки, її ставлення до людини як до суб'єкта пізнання, спілкування й творчості є першочерговим завданням при формуванні еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі хімічної освіти;

– урахування, що педагогічна аксіологія виділяє в якості пріоритетної аксіологічну функцію освіти, розробка вчителем ціннісних основ змісту, організації й управління хімічною освітою школярів повинна передбачати зміцнення фізичного, психічного, психологічного, а також їх духовного здоров'я як основоположних цінностей людини;

– поєднання і взаємодія моральних знань, почуттів, досвіду поведінки в процесі звернення особистості до цінностей, норм і принципів, їх поступове засвоєння й присвоєння у власному досвіді поведінки становлять поетапне й послідовне аксіологічне виховання в шкільній хімічній освіті;

– процес вивчення хімії повинен бути спрямованим на формування в школярів хіміко-аксіологічної свідомості, тобто розуміння можливості нанести соціуму й природі шкоду або принести благо методами хімії. Для цього педагог повинен допомогти учням зрозуміти, що знання, які вони отримують при вивченні хімії, мають для них особистісний ціннісний сенс. Тим самим будуть створені умови для реалізації ідеї культуровідповідності школи й гармонійного розвитку особистості засобами навчального предмета хімії;

– пріоритетна спрямованість учителя хімії на особистість школяра повинна акцентуватись на її суб'єктну основу, інтерес і моральну настанову як готовність до дії, а навчально-виховний процес розглядатися як спрямований розвиток ціннісно-сислової сфери особистості, що передбачає формування ціннісно вираженого ставлення школярів до навколишнього світу, природи, людей і самих себе [24, с. 90].

4. Ядро концепції представлено:

а) *концепцією інтеграції аксіологічного й системного підходів при формуванні еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти*, що представлена сукупністю дев'яток теоретичних положень, згідно з якими така інтеграція передбачає: розгляд цінностей особистості з позиції їхньої єдності, цілісності, тобто системи цінностей; урахування

в системі цінностей особистості складної ієрархічної структури; гармонізацію бінарних ціннісних опозицій у системі цінностей; розгляд еколого-гуманістичних цінностей як системи щодо її інтегрованих складників (гуманістичних і екологічних цінностей) і водночас як підсистеми в системі індивідуальних цінностей школяра; трансформацію екохімічних понять у цінності, значущі для внутрішнього світу школяра; розгляд світу як цілісної інтегрованої системи, у якій людина з'являється як складник картини світу й несе відповідальність за свою долю, життя оточення й за майбутнє світу; ґрунтується на принципах логіко-структурної побудови педагогічної аксіології; становить стимулювальну інноваційну освітню цінність-технологію; забезпечує подальше включення сформованих еколого-гуманістичних цінностей до структури хіміко-аксіологічної свідомості школярів та їхньої хіміко-екологічної компетентності [25];

б) *загальною концепцією формування еколого-гуманістичних цінностей у курсі шкільної хімічної освіти*. Перше концептуальне положення полягає в тому, що якісна шкільна хімічна освіта має базуватись на еколого-гуманістичній парадигмі та сучасних соціально-філософських наукових поглядах і формувати знання не як сукупність засвоєної інформації, а як складник загальної культури особистості учня, підґрунтя його ключових компетентностей, зокрема хіміко-екологічної.

Наступне концептуальне положення полягає в тому, що актуальність і необхідність системного розгляду й організації формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах України повинні виходити з неодмінності подолання основних трьох суперечностей: між соціальним замовленням суспільства на формування екогуманної особистості випускника школи та недосконалим змістом шкільної освіти, яка не забезпечує високого рівня формування еколого-гуманістичних цінностей молодій людині; між необхідністю вирішення завдання з формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти на теоретичному рівні з урахуванням сучасних екогуманоцентричних уявлень та усталеними науковими поглядами на аксіологічно-світоглядні складники змісту хімічної освіти; між потенційними можливостями хімії як засобу розвитку ціннісної сфери особистості та несформованістю в школярів ціннісного ставлення до хімічних знань.

Третє концептуальне положення полягає в тому, що формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти ми розглядаємо як педагогічну систему, де:

– *мета* спрямована на реалізацію еколого-гуманістичного потенціалу хімії задля формування хіміко-аксіологічної свідомості школярів, що базується на системно-аксіологічному сприйнятті хімічних знань;

– *зміст* орієнтований на аксіологізацію шкільної хімічної освіти, її загальнокультурне спрямування, набуття школярами ключових компетентностей (зокрема хіміко-екологічної) та забезпечує

проектування індивідуального освітнього маршруту їхнього сходження до розуміння власної позиції в процесі творчо-діяльнсного й ціннісно зорієнтованого опанування хіміко-екологічних знань, умінь і ставлень;

– педагогічні технології спираються на інтеграцію аксіологічного й системного підходів, ураховують цінності, ідеали, переконання школярів з акцентом на творчо-діяльнсне, особистісно забарвлене набуття ними знань, умінь і навичок;

– школярі як активно діючі *суб'єкти* навчального процесу мають мету власної діяльності та активну позицію в її досягненні, використовують власний досвід в освітньому процесі, узгоджуючи його із суспільним; визнають цінності спільного досвіду, цінності взаємодії в освітньому процесі та соціоприродному середовищі; здійснюють рефлексивний самоаналіз задля духовно-морального розвитку й саморозвитку;

– *соціоприродне середовище* є безпосередньо локалізованим у структуру педагогічної системи, що дозволяє школярам розглядати будь-яку хіміко-екологічну проблему в широкому соціальному діапазоні з урахуванням пріоритетів загальнолюдських гуманістичних начал, аналізувати взаємодію суспільства й природи в глобальному й регіональному масштабах, передбачати найближчі й віддалені наслідки впливу людини на навколишнє середовище.

Четверте концептуальне положення полягає в необхідності аксіологізації шкільної хімічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. Її реалізацію через інтеграцію аксіологічного й системного підходів ми розуміємо як новий шлях до формування еколого-гуманістичних цінностей, у процесі якого розвиваються особистісні цінності й моральні орієнтири у використанні хімічних знань, бачення зв'язку хімічних явищ з явищами навколишнього світу, уміння відрізнати наукові знання в повсякденному екобезпечному використанні хімії, соціальна активність при вдосконаленні знань у галузі хімії. Цей процес ми розглядаємо як необхідну умову для соціалізації особистості, визнання моральних норм щодо досягнень з хімії, диверсифікації майбутньої діяльності з використанням хімічної освіти без шкоди для соціоприродного середовища.

П'яте концептуальне положення полягає в тому, що провідними суб'єктами формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів є вчителі хімії за умови їхньої професійної (науково-теоретичної, практичної, психофізіологічної та психологічної) готовності до формування означених цінностей у процесі шкільної хімічної освіти [26, с. 21 – 22].

5. Змістовно-смісловне вираження концепції представлено педагогічною системою формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти:

а) наукове обґрунтування та розробку системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти здійснено на основі аналізу основних понять і відбору положень загальної теорії

систем, які дозволили найбільш змістовно й точно описати формування означених цінностей як систему [Там само, с. 16 – 21];

б) на підставі аналізу існуючих моделей педагогічних систем, сформульованих нами основних положень (вимоги й критерії), на яких ґрунтується розробка авторської педагогічної системи, розгляду ієрархії педагогічних систем у контексті аналізованої наукової проблеми створено педагогічну систему формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти [14], визначено її структурні компоненти – мету [20], зміст [21], педагогічні технології [22], об'єкт, суб'єкт, соціоприродне середовище [23], – для кожного з яких розроблено новий зміст і встановлено взаємозв'язки.

6. Педагогічні умови ефективного функціонування й розвитку досліджуваного педагогічного феномену представлені:

а) методичними особливостями практичної реалізації теоретико-методологічного аспекту формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у навчальному процесі та позаурочній роботі з хімії, що дозволило окреслити *перспективні напрями формування означених цінностей* через оновлений зміст шкільної хімічної освіти (його доповнення й насичення матеріалами з історії хімічної науки [27], відомостями хіміко-екологічного спрямування на регіональному рівні [28], інформацією екоетичного [1, с. 377 – 381] та етнокультурного характеру [29]) й адаптовані з урахуванням положень аксіологічного підходу організаційні форми й методи навчання, серед яких:

– у *навчальному процесі* – розв'язування хімічних задач еколого-гуманістичного змісту, який відповідає основним структурним компонентам екологічної культури з їхнім цільовим призначенням [30]; вирішення комплексу завдань, спрямованих на контекстне формування медіа-освітніх умінь та еколого-гуманістичних цінностей школярів, а також підвищення сумарного рівня їхніх компетентностей (хіміко-екологічної, інформаційної, комунікативної, соціальної, психологічної) [31]; формування в школярів поняття про хімічну безпеку як пріоритетний складник хіміко-екологічної компетентності на основі авторської методики роботи за навчальними картками для відпрацювання «знань у дії» [32; 33]; проведення хімічного експерименту екологічного спрямування [34]; використання ігрової технології для навчання вироблення екоетично виважених рішень з хіміко-екологічних проблем [1, с. 276 – 278, 375]; створення психологічно-комфортної атмосфери на заняттях за допомогою спеціальних вправ – „криголамів” (хвилин релаксації), які згуртовують школярів, сприяють формуванню товариськості [35];

– у *позаурочній роботі з хімії* – оновлення позапрограмного змісту шкільної хімічної освіти шляхом його структурування за змістовними хіміко-екологічними концентрами («Хімічні процеси і потоки енергії в екосистемі», «Біосфера та вплив на неї людини», «Хіміко-екологічні аспекти енергетики», «Хімічне забруднення навколишнього середовища та методи його зменшення», «Радіоактивне забруднення навколишнього

середовища», «Проблема утилізації відходів», «Екологія сільського господарства», «Екологія людини») [36, с. 26 – 28]; організація факультативних курсів хіміко-екологічного спрямування навколо означених змістовних центрів, що відображено в програмах «Алфавіт життя» [37] і «Хімія та захист довкілля» [38] для учнів старшої школи, які мають інтегрований характер і орієнтовані на активну експериментальну діяльність; використання дослідницької [1, с. 285 – 289, 382 – 384] та проектно-технологічної [39]; організація й проведення екскурсій (позапрограмних) творчо-дослідницького характеру на засадах принципів політехнізму, медіа-освіти [40]; проведення предметних тижнів, створення й організація роботи шкільного екохімічного товариства з метою формування цінності хіміко-екологічних знань та їх гуманного використання [41];

б) аналізом особливостей удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів, що має здійснюватись у межах її мети, змісту, організаційних форм і методів навчання, суб'єкт-суб'єктних відносин під час педагогічної взаємодії, спрямованих на професійне становлення вчителя-гуманіста [42].

7. Межі застосування концепції представлені:

а) характеристикою об'єктів (контингенту школярів), на яких поширюється дія висунутих концептуальних положень, а також складниками професійної готовності провідних суб'єктів педагогічного процесу (учителів хімії) до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів [23];

б) областями педагогічної дійсності – ціннісною дискредитацією хімічних знань [43], недоліками шкільної хімічної освіти змістовно-процесуального і матеріально-технічного характеру [44, с. 60 – 61];

в) наведеними вище умовами ефективного функціонування й розвитку досліджуваного педагогічного феномену.

Запропонована педагогічна концепція стане в подальшому теоретико-методологічним підґрунтям для розробки нами педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів.

Список використаної літератури

1. Роман С. В. Теоретико-методологічні основи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти : монографія / Сергій Володимирович Роман. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 460 с. **2. Яковлев Е. В.** Педагогическая концепция как результат современного научно-педагогического исследования / Е. В. Яковлев // Педагогическое образование и наука. – М. : МАНПО, 2012. – № 12. – С. 90 – 94. **3. Роман С. В.** Формування еколого-гуманістичних цінностей школярів як педагогічна проблема / С. В. Роман // Соц. педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 22 – 31. **4. Роман С. В.** Дослідження

концептуальних основ формування еколого-гуманістичних цінностей школярів / С. В. Роман // Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 2(68). – С. 9 – 13. **5. Роман С. В.** Аналіз наукових підходів до формування еколого-гуманістичних цінностей школярів [Електронний ресурс] / С. В. Роман // Наук. вісн. Донбасу : Сер. «Педагогічні науки». – 2013. – № 2(22). – Режим доступу до журн. : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13rsvets.pdf>. **6. Роман С. В.** Аналіз наукових підходів до формування ціннісних орієнтацій у особистісно-професійній підготовці вчителів / С. В. Роман // Вісн. Черкас. ун-ту : Сер. „Педагогічні науки”. – 2013. – Вип. 23(276). – С. 88 – 92. **7. Роман Сергій.** Соціально-філософські основи формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі шкільної хімічної освіти / Сергій Роман // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту : Сер. «Педагогіка. Соціальна робота». – 2013. – Вип. 26. – С. 187 – 191. **8. Роман С. В.** Парадигмальний підхід до формування еколого-гуманістичних цінностей школярів / С. В. Роман // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; гол. ред. Каньоса П. С. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 13. – С. 131 – 136. **9. Роман С. В.** Психолого-педагогічні основи формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Наук. праці : наук.-метод. журн. – Вип. 197. – Т. 209. Педагогіка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С. 93 – 101. **10. Роман С. В.** Становлення суб'єктивного відношення школярів до природи у психолого-педагогічному контексті формування еколого-гуманістичних цінностей / С. В. Роман // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – № 4(30). – С. 382 – 392. **11. Роман Сергій** Концептуальні основи педагогічної аксіології в контексті шкільної хімічної освіти / Сергій Роман // Наук. зап. – Вип. 121 (I). – Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 83 – 88. **12. Роман С. В.** Сутність поняття «еколого-гуманістичні цінності» в структурі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Education and Pedagogical Sciences (Освіта та пед. наука). – 2013. – № 2(157). – С. 5 – 13. **13. Роман Сергій** Формування хіміко-екологічної компетентності школярів у контексті гуманізації освіти / Сергій Роман // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2012) : матеріали III міжвуз. наук.-практ. конф. (5 – 6 груд. 2012 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 77 – 78. **14. Роман С. В.** Науково-теоретичні основи побудови педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти [Електронний ресурс] / С. В. Роман // Наук. вісн. Донбасу : Сер. „Педагогічні науки”. – 2013. – № 1(21). – Режим доступу до журн. : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13rsvsho.pdf>. **15. Роман С. В.** Гуманістичні цінності в структурі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Вісн. Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 4(70). –

С. 36 – 44. **16. Роман С. В.** Экологические ценности в структуре школьного химического образования / С. В. Роман // Вестн. Моск. гос. обл. ун-та : Сер. «Естественные науки» : [раздел IV. Методика преподавания биологии, географии и экологии]. – 2013. – № 3. – С. 146 – 151. **17. Дерябо С. Д.** Антропоморфизация природных объектов / С. Д. Дерябо // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16, № 3. – С. 61 – 69. **18. Гнилуша Н.** Екологічна освіта – складова культури майбутнього вчителя / Ніна Гнилуша // Рідна школа. – 1999. – № 7 – 8. – С. 40 – 42. **19. Ильина Т. А.** Системно-структурный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М. : Знание, 1972. – 72 с. **20. Роман С. В.** Характеристика мети як системоутворюючого компонента педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Вісн. Черкас. ун-ту : Сер. «Педагогічні науки». – 2013. – Вип. 30(283). – С. 91 – 97. **21. Роман С. В.** Зміст як компонент педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2013. – № 23(282). – Ч. II. – С. 173 – 190. **22. Роман С. В.** Педагогічна технологія як компонент педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; гол. ред. Каньоса П. С. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 15. – С. 196 – 200. **23. Роман С. В.** Об'єкт, суб'єкт і соціоприродне середовище як компоненти педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти [Електронний ресурс] / С. В. Роман // Наук. вісн. Донбасу : Сер. «Педагогічні науки». – 2013. – № 4(24). – Режим доступу до журн. : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN24/13rsvsho.pdf>. **24. Роман С. В.** Система цінностей сучасної шкільної хімічної освіти в контексті методології педагогічної аксіології / С. В. Роман // Освіта і наука в Україні : матеріали Всеукр. наук. конф. (21 – 22 черв. 2013 р.) / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Д. : Роял Принт, 2013. – Ч. I. – С. 88 – 90. **25. Роман С. В.** Концепція інтеграції аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Education and Pedagogical Sciences (Освіта та пед. наука). – 2013. – № 4(159). – С. 18 – 26. **26. Роман С. В.** Применение системного подхода к формированию эколого-гуманистических ценностей в процессе школьного химического образования / С. В. Роман // Вестн. Казах. нац. ун-та : Сер. «Педагогические науки». – 2013. – № 2(39). – С. 16 – 22. **27. Роман С. В.** Формирование эколого-гуманистических ценностей школьников в процессе изучения химии на основе принципа историзма / С. В. Роман // Аксиологический подход в образовании: теория и практика : междунар. сб. науч. тр. / под общ. ред. М. И. Лукьяновой, Е. А. Лодатко. – Черкасы – Ульяновск : УИПКПРО, 2013. – С. 402 – 408.

28. Роман С. В. Використання принципу регіональності для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Наукові пошуки географічної громадськості: минуле, сьогодення, майбуття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення Луганської області (8 – 10 жовт. 2013 р.) / відп. ред. Ю. О. Кисельов. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 293 – 298. **29. Роман Сергій.** Реалізація вчителем хімії принципу гуманітаризації при формуванні еколого-гуманістичних цінностей школярів / Сергій Роман // Імідж сучасного педагога. – 2013. – № 6(135). – С. 53 – 55. **30. Роман С. В.** Задачи эколого-гуманистического содержания в школьном курсе химии / С. В. Роман // Вестн. Казах. нац. ун-та : Сер. «Педагогические науки». – 2013. – № 1(38). – С. 94 – 101. **31. Роман С. В.** Контекстне формування медіаосвітніх умінь і еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі шкільної хімічної освіти / С. В. Роман // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2013. – № 13(272). – Ч. I. – С. 141 – 147. **32. Роман С. В.** Формування культури здоров'я в учнів старшої школи в процесі вивчення органічної хімії / С. В. Роман, Л. М. Крючок // Освіта Донбасу. – 2007. – № 2(121). – С. 26 – 32. **33. Роман С. В.** Формування в учнів поняття про хімічну безпеку як невід'ємну складову екологічної компетентності в процесі вивчення неорганічної хімії / С. В. Роман, Л. М. Крючок // Освіта Донбасу. – 2009. – № 6(137). – С. 13 – 23. **34. Роман С. В.** Хімічний експеримент як специфічний метод формування еколого-гуманістичних цінностей школярів / С. В. Роман // Science and Education a New Dimension. – Budapest, 2013. – Vol. 9 : Pedagogy and Psychology. – P. 126 – 130. **35. Роман С. В.** Використання „криголамів” (хвилин релаксації) для формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів / С. В. Роман // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (15 жовт. 2013 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. – О. : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 140 – 142. **36. Об экологической составляющей химического образования / Е. В. Ефимова, Л. В. Чупанова, Л. Г. Наумова, Б. М. Миркин // Химия в школе. – 2003. – № 9. – С. 25 – 29. **37. Роман С. В.** Алфавіт життя: методичні матеріали до спецкурсу для учнів старшої школи / С. В. Роман, В. Р. Маслово, С. В. Вовк, З. І. Міквабія // Освіта Донбасу. – 2003. – № 3(98). – С. 60 – 66; 2003. – № 4(99). – С. 54 – 60; 2004. – № 1(102). – С. 49 – 56; 2005. – № 1(108). – С. 50 – 56. **38. Роман С. В.** Програма факультативного курсу «Хімія та захист довкілля» для учнів старшої школи / С. В. Роман, Л. М. Крючок // Освіта Донбасу. – 2010. – № 2(139). – С. 41 – 49. **39. Роман С. В.** Метод проектів в арсеналі технологій формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у процесі хімічної освіти / С. В. Роман // Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі (XX Каришинські читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (29 – 30 трав. 2013 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Полтав. нац.**

пед. ун-т імені В. Г. Короленка, 2013. – С. 281 – 284. **40. Роман С. В.** Використання аксіологічного потенціалу позапрограмних екскурсій з хімії для формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів / С. В. Роман // Сучасні проблеми природничих наук та методики викладання : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (24 – 25 жовт. 2013 р.) / за заг. ред. І. В. Марисової. – Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2013. – С. 230 – 232. **41. Роман С. В.** Формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у позаурочній роботі з хімії під час проведення предметних тижнів та діяльності шкільного екохімічного товариства / С. В. Роман // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук : матеріали II Всеукр. наук. конф. (29 – 30 листоп. 2013 р.) / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Д. : Роял Принт, 2013. – Ч. II. – С. 200 – 203. **42. Роман С. В.** Особливості професійної підготовки майбутніх учителів хімії до формування еколого-гуманістичних цінностей у школярів / С. В. Роман // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України, 2013. – Вип. 78. – С. 171 – 177. **43. Роман С. В.** Хемофобія як наслідок нівелювання цінностей хімічних знань / С. В. Роман // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2012. – № 22(257). – Ч. I. – С. 58 – 63. **44. Роман С. В.** Хімічна безпека як лейтмотив гуманізації сучасної хімічної освіти / С. В. Роман // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2012. – № 19(254). – Ч. III. – С. 56 – 68.

Роман С. В. Педагогічна концепція формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти

Педагогічна концепція формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти становить складну, цілеспрямовану, динамічну систему теоретико-методологічних знань про об'єкт дослідження – формування еколого-гуманістичних цінностей у курсі шкільної хімічної освіти, – і ґрунтується на конкретних методологічних основах. Композиційне викладення концепції представлено у статті такими розділами: передумовами становлення й розвитку проблеми дослідження, понятійно-категоріальним апаратом, теоретико-методологічними основами, ядром концепції, її змістовно-смісловим вираженням, педагогічними умовами ефективного функціонування й розвитку досліджуваного педагогічного феномену та межами застосування концепції.

Ключові слова: педагогічна концепція, формування еколого-гуманістичних цінностей, шкільна хімічна освіта.

Роман С. В. Педагогическая концепция формирования эколого-гуманистических ценностей в процессе школьного химического образования

Педагогическая концепция формирования эколого-гуманистических ценностей в процессе школьного химического образования представляет сложную, целенаправленную, динамическую

систему теоретико-методологічних знань об'єкті дослідження – формування еколого-гуманістических цінностей в курсі шкільного хімічного освіти, – і базується на конкретних методологічних основах. Композиційне викладення концепції представлено в статті такими розділами: передумовками становлення і розвитку проблеми дослідження, понятійно-категоріальний апаратом, теоретико-методологічними основами, ядром концепції, її змістово-смысловим вираженням, педагогічними умовами ефективного функціонування і розвитку досліджуваного педагогічного феномена і границями застосовності концепції.

Ключевые слова: педагогічна концепція, формування еколого-гуманістических цінностей, шкільне хімічне освітання.

Roman S. V. The pedagogical concept of formation of ecological and humanistic values in the course of school chemical education

The thorough theoretical generalization which is carried out by us and the scientific and methodological solution of an actual problem of formation of ecological and humanistic values in the course of school chemical education by justification and development of theoretical and methodological bases of pedagogical system of formation of the specified values and definition of the perspective directions of its realization allowed to present the received results of scientific pedagogical research in the form of the pedagogical concept of formation of ecological and humanistic values in the course of school chemical education. That is performance of all tasks of research within the solution of the declared problem and covering of their results in our publications at the same time provided substantial filling of this pedagogical concept. Thus, the pedagogical concept of formation of ecological and humanistic values in the course of school chemical education represents difficult, purposeful, dynamic system of theoretical and methodological knowledge of object of research – formation of ecological and humanistic values is aware of school chemical education, – and is based on the concrete methodological bases. The composite statement of this concept is presented in article by such sections: prerequisites of formation and development of a problem of research, conceptual and categorical the device, the theoretical and methodological bases, a concept kernel, its substantial and semantic expression, pedagogical conditions of effective functioning and development of the studied pedagogical phenomenon and limits of applicability of the concept.

Key words: pedagogical concept, formation of ecological and humanistic values, school chemical education.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.